

ЗВ'ЯЗКИ УГОРЦІВ ІЗ ГРЕЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ ДО 1196 РОКУ

Цивілізований, тобто християнський світ, який ототожнювався у Середземномор'ї із візантійським грецьким світом, міг дізнатися про кочові орди мадяр, що жили в степах східної Європи, найшвидше у VIII ст. До нас дійшли відомості джерела VIII ст., саме візантійського походження, яке містить перелік грецьких епархій [12,143;30,36;32,1-14], де подано опис структури церковного округу в Криму. У списку названо сім епархій, хоч встановлення їх точного місцезнаходження проблематичне. Однак, безперечно їх слід шукати на схід від дороського метрополісу (doroszi). Спираючись на те, що чотири епархії мають назви народу (племені), які жили на землях підпорядкованих епархій, зустрічаються гуни та оногури. Однак, не вказано центрів епархій. Сфери їхнього впливу поширювалися на народи, які ще не осіли. Дopusкаємо думку про місіонерські функції цих епархій. За народними переказами місіонерську діяльність серед народів сходу розпочав апостол Святий Андрій, а продовження цієї роботи вже у більш організованій формі відбувалося у VIII ст. серед степових народів, у тому числі гунів та оногурів.

Відомо, що поширення терміну «мадяри» для назви угорських племен бере свій початок від часів угорсько-турецького співжиття [29,4-18;31,568;34,165;18;36]. На жаль, письмові джерела не можуть підтвердити чи спростувати поширення серед угорців християнства в ті часи, тобто у VIII ст. В турецькому середовищі панував монотеїзм, який у синкретичному взаємозв'язку з християнством допускав збереження окремих язичницьких культів. Наукою доведено, що в часи переходу угорцями Карпат вони вже були знайомі із християнським віровченням.

Давнє оповідання говорить про те, як король гунів Гордас (Gordasz), потрапивши під вплив християнських місіонерів, переплавив язичницькі ідоли, виготовлені із срібла, та виміняв їх на візантійські гроші у місті Боспорі. Через це язичницькі священики гунів розсердилися. Вони вступили в змову з братом короля Муагерісем (Maugerisz), вбили Гордаса та проголосили своїм королем Муагеріса. Припускаємо, що згадані у розповіді гуни насправді є оногурами, які згідно джерел у ці часи проживали в регіоні Меотісу. Можливо в імені вождя Муагеріса укорінена самоназва угорців-«мадяр» [28,258-271;30,34-35;31,567;1].

«Мадяра, коли він вперше з'являється в історії, зустрічаємо на території сучасної Росії» [38,1.320-323] – писав Дюла Паулер. Звичайно, це визначення не означає, що до цього часу не існувало «мадярства», тобто угорського середовища. Цитоване твердження вказує на те, що у цей час беруть початки зв'язки угорців із цивілізованим світом, а саме з її східною частиною – Візантією. Історичні джерела свідчать про те, що в 836-838 рр. угорські племена, під різними назвами – «турки», «гуни», «угри» («türk», «hun», «ung») брали

участь у походах на нижній Дунай на запрошення дунайських болгар, вели безрезультатні війни із македонцями тощо. Отож, беззаперечним є той факт, що угорці у цей час мали своє племінне об'єднання і на початку 30-х рр. IX ст. мешкали в південних руських степах [25,43]. Джерела говорять про утворення князівства мадярів саме в Етелкозі (Etelköz). Це раннє державне утворення було іграшкою в руках Хозарського каганату, першим вождем якого був Арпад [25,44].

Хронологічні події вказують на винятково важливу роль угорського елементу у візантійсько-болгарській війні, що вибухнула після вступу на престол царя Симеона. Точну дату угорського втручання знаходимо у фулдських хроніках (Fuldai-évkönyvek). Поразка угорців у цьому джерелі датована 895 р. Розповідь підказує читачу, що угорський наступ відбувся вже із Карпатського басейну. Безрезультатність втручання яскраво відчувається із зауважень автора літопису, а саме: «мадяри вірили в успіх візантійсько-болгарських мирних перемовин, але були здивовані зрадою, ймовірно, – візантійською» [38,151].

Якщо ґрунтуватися на хронологію західних джерел стосовно угорсько-болгарської війни, то випливає, що напад печенігів стався 889 р., тобто на час війни Симеона угорці мали вже залишити мешкання в Етелкозі (Etelköz) [38,150;39,317;44,14]. Дюла Крішто переконливо доводить, що територія Етелкозу простягалася на схід від східних Карпат, між річками Серет, Прут і Дністер [25,45]. Такий висновок відомого вченого ґрунтується на численних археологічних знахідках.

Отже, посол царя Лева [33,59-63] міг знайти угорців тільки у середині дуги Карпатських гір. Беручи до уваги інформацію Регіна (Regino) угорці, поза усяких сумнівів, 893 р. вже були у Карпатському басейні [38,150;44,14]. Разом з тим, місце проживання угорських племен на початок війни з болгарами не можна визначити південніше Києва та західніше Дніпра, бо «болгари поширили свою владу до північних берегів Дунаю, на дельту Дунаю і аж до Дніпра» [14,131-132;15,397;8,5]. Саме тому, зрозуміло, що угорське втручання у справу болгарського вождя Симона спрямовувалося тільки із Карпатського басейну.

Винятково важливе значення для нас має встановлення місця і часу подій угорсько-болгарської війни. При цьому можемо керуватися, насамперед, повідомленнями про окремі місця у легенді про Кирила та Мефодія [44;43;41;22,№30]. Адже на основі вище описаних територій сутічок угорців та болгар важко уявити, що угорці зустрілися з візантійськими місіонерами римсько-апостольської юрисдикції Кирилом та Мефодієм десь поблизу Дніпра, або ж на схід від нього. У середовищі дослідників завжди викликало сумніви те, що угорці 861 р. у Криму могли зустрітися з Кирилом поблизу міста Херсонес. Угорські історики наводять текст джерела стосовно Кирила, де згадується про те, що зустріч не була дружньою, бо «угри (=мадяри), ревучи як вовки, хотіли його вбити. Він не злякався і не припинив свою молитву... Дякуючи волі Божій ...вони [мадяри – Б.Г.] заспокоїлися, відпустили його

[Кирила – Б.Г.] разом із усім супроводом» [30,37;22]. Дослідження останніх десятиліть підтверджують ймовірність цієї зустрічі апостола Кирила і мадяр, які склали частину хозарського війська [25,46].

Подібний легендарний характер має опис зустрічі угорського князя із Мефодієм, яка відбулася на двадцять років пізніше: «Коли король угорців (=мадяр) прибув у регіон Дунаю, хотів бачити апостола... Цей (король), як подобає великому пану, зустрів його шанобливо, з пишністю, святково. Говорив з ним, як це подобає говорити таким людям,... відпустив його подарунками, кажучи при цьому: згадуй про мене, отче, у своїх святих молитвах» [30,38]. Сучасні дослідники визначають приблизний час і місце цієї зустрічі серединою 80-х рр. IX ст. десь у долині Дунаю (або в Карпатському басейні, або в пониззі Дунаю) [25,47]. Анналі Бертиніані (Annales Bertiniani) та інші повідомлення про болгарсько-угорські війни ставлять місце зустрічі західніше. До того ж поява угорських племен та діяльність святих апостолів зовсім не виключають одне одного.

Важливу інформацію про життя, побут, суспільний устрій мадярських племен повідомляє арабський автор Джайгані (бл. 880 р.). Говорить подорожувач, що мадяри у процесі кочування зустрічали різні форми релігії. Наприклад, еліта хозарського суспільства сповідувала іудаїзм. А у пониззі Дунаю мадяри межували із болгарами, які вже були християнами, але ще довго зберігали язичницьке поклоніння культу вогню [25,47].

За свідченнями візантійських істориків один із угорських вождів на ім'я «Булосудес» (=Bulcsú, Булчу) схилився до грецької віри... Коли охрестився за хрещеного батька мав царя Константина і отримавши високий титул ... повернувся на батьківщину». Однак, якщо Скуліцес (Szkylitzesz) з впевненістю пише про Булчу, що він не бував у Константинополі [33,85;30,53;19], то Зонарас (Zonarasz) стверджував про те, що той з'явився таки перед царем [33,100;30,53].

Цю подорож угорського вождя до візантійського царя деякі дослідники датували 940 р. [7,4]. Однак, в останні десятиліття прийнято вважати за дату константинопольського візиту Булчу і Термачуна – правнука Арпада – 945-946 рр. [25,84]. Він прийняв християнство, отримав поважний титул візантійського двору і, що особливо важливо, «за велику грошову суму погодився на мир із Візантією» [25,84]. Булчу, мабуть, був вождем нечисленного народу калізів, що приєднався до угорців, мав титул «хорки» (harcha, horka) і симпатизував грецькому варіанту християнства. Зафіксовано, що саме у той час, коли князь хозарський став членом іудейської секти «карайтів», із хозарського середовища відділилися кабари (790 р.) [19,37]. При цьому, нам відомо про те, як у Хозарській державі ще до згаданого переломного моменту помітний вплив мало християнство і навіть іслам. Таким чином, припускаємо думку, що серед кабарів були не тільки магометани, але і християни.

Можливо, саме перебування у кабаро-хозарському оточенні вплинуло на вождя Булчу, коли той на звинувачення з боку греків «у розриві союзу з Богом», наважився прийняти християнське віровчення. Однак, Булчу не був

вірним новій вірі і невдовзі повернувся до язичництва.

Булчу не дуже турбувався про поширення християнства у середовищі своєї племінної держави. Дослідники припускають загострення внутрішніх суперечок, суспільних протиріч, які ще не потребували ефективного втручання християнської церкви. Більше того, вождь Булчу не дотримувався мирного договору з Візантією. Невдовзі після охрещення він повернувся до попереднього зовнішньополітичного курсу, проявом якого були неодноразові походи проти Візантії.

Відразу після охрещення Булчу, близько 946 року [7,4;30,57;41] Візантію відвідав інший угорський вождь на ім'я «Гулас» (Gyula, Дюла), «хто також був вождем тюрків (=мадярів), прийшов до царського міста, охрестився. Привів із собою відомого своєю побожністю Геротея (Heroteosz), якого константинопольський патріарх Феофілакт висвятив на єпископа Туркії. Багатоох він вивів із варварського блукання до християнства. Дюла дотримався своєї віри, ніколи не вдирався на території ромеїв (=візантійців), не забував і про полонених християн, викупляв їх з полону і давав їм свободу. Булчу ...порушив союз, багато разів з усім своїм народом виступав проти римлян. Коли ж він це вчинив проти франків, то потрапив у полон, і їхній імператор Оттон посадив його на кіл» [33,85;30,54-55].

Про охрещення Дюли, крім візантійських джерел, говорять і угорські хроніки, за якими його донька, «християнка Шаролт (Sarolt), була матір'ю нашого першого святого короля» [21]. Разом з цим, богословська робота, написана давньоруською мовою, під заголовком «Повість» розповідає про відлучення греків і пошуки латинянами правильного шляху, згадує про охрещення угорських князів [22;41;39]. Ім'я Булчу літопис не згадує. Іштваном названо мабуть Дюлу, який прийняв це ім'я із хрещенням.

Племінна держава Арпадів займала центральні райони, заселеної угорцями території. У середині X ст. Арпади орієнтувалися як на захід, так і на південно-східний напрямки. Достовірно відомо, що вже згадуваний Термачун у 946 р. прийняв християнство в самому Константинополі. Існує припущення, що Арпади прийняли християнство пізніше від Дюли. Саме у такий спосіб вони зайняли тільки друге місце в системі цінностей візантійського двору [25,84].

У 954 р. вибухнуло повстання проти імператора Оттона I, у якому взяли участь герцог Лотарингії Конрад, зять імператора і багато німецьких дворян. Скориставшись внутрішніми суперечками Булчу із загонами угорців вдерся у німецькі землі. Противники імператора використали угорське військо. За Рейном у Ворсі, угорців прийняли як друзів у березні 954 р. Конрад Рудий сам супроводжував їх в район нижнього Рейну, наводив жак на населення округи Кельна. Переправившись через річку Маас угорці взяли в облогу Камбрію, потім розгромили Бургундію, пройшли всю Верхню Італію і повернулися на батьківщину [39,81]. Похід не приніс особливих результатів, але угорці відразу після повернення приступили до організації

нового походу.

955 р. знов перейшли західні рубежі (гуері, засіки), військо очолили вожді Лел, Булчу, Шур. Загін угорців, що просунувся у Баварію, біля Аусбурга вимушений був вступити в бій. Імператор Оттон оточив угорців і розгромив військо. Вождів полонили і за наказом герцога Генріха у Регенсбурзі повісили [39,82-88]. Мабуть перебільшенням є те припущення, яке приписує рішення відвернення Угорщини від грецького християнства самому імператору Константину [21;17,91-92]. Поразка Булчу під Аусбургом і поява угорців у Квідлінбурзі на німецьких імперських зборах у 973 р., є свідченням повороту угорської політики. Орієнтації на німецького імператора вплинули на подальшу політику Угорщини, зокрема, угорська християнська церква почала орієнтуватися на німецьку територіальну церкву (Landeskirche) [43;38,102]. Після схизми Фотія до 1054 р. у церковних справах між папою римським та константинопольським патріархом протистоянь не було [12;4,216-219;35,237].

896 рік – коронація імператора Арнулфа. З його наступників у 915 р. Беренгарта (Berengárt) коронував папа римський на імператорство. Після його смерті у 924 р. тільки Оттон I прийняв титул імператора у 962 р. Східна місіонерська політика Оттонів поширює німецьку «Landeskirche» на східне порубіжжя імперії, в середовищі чехів, поляків, угорців. За звичаєм заснування християнського королівства угорців пов'язується з папою Сільвестром II [23;16,1.4]. З впевненістю не можливо стверджувати, однак існують думки про те, що дарування корони угорському Іштвану надзвичайно схоже із коронуванням польського Мешка чи болгарського Бориса. Спираючись саме на «donation Constantini», папа хотів постати поверх усієї світської влади. Це бачимо на прикладі Мешка, який 992 р., перед самою смертю, запропонував свою державу в залежність Святому Петру.

Про пропозицію корони угорцям Тітмар Мерзбургський говорить як про вияв імператорської волі, вияв імператорської милості [16,1.6]. Папська була про дарування корони досить пізня компіляція (XVII ст.), складена на основі листів папи Григорія VII та інших джерел. Про факт дарування корони угорському королю у папському дворі письмові підтвердження зустрічаємо найраніше через сто років (1096) в одному з листів папи Урбана II, в якому той попереджає короля Калмана про те, що король Іштван «заслужив право носити королівський титул від римської священної церкви» [13,2.13;16,1.6]. Візантійський імператор Василій у 1014 р. розгромив країну болгарського царя Самуїла, чим відсунув кордони своєї держави аж до Угорського королівства, досягнувши річок Дунаю і Сави. Із цих часів походить перепис 1020 р., з якого випливає, що за межами південного кордону, у Баранчі, Белграді і Сримі в часи короля Іштвана існували окремі єпархії грецького обряду [9,942;30,62].

Слід пригадати, що після походів угорців на європейські території в результаті внутрішніх суперечок у середині X ст. угорська кочова держава

розпалася на племінні спільноти. На середину X ст. найбільшою племінною державою була держава Дюли. Бл. 950 р. Дюла побував у Константинополі, одержав високий візантійський титул, охрестився і отримав християнське ім'я, мабуть, Іштван. Цей Дюла привів на свої землі Геротей, якого 956 р. константинопольський патріарх Феофілакт висвятив на єпископа Туркії (Мадярщини), який «прибувши туди багатьох вивів із варварства». Важливо знати, що Дюла залишився вірним християнином і більше не нападав на Візантію.

Геротей досяг помітних успіхів у поширенні християнства на території державного утворення Дюли. Проте, що єпископ Туркії дійсно діяв на землях на північ від Дунаю, немає достовірних свідчень. У певній мірі можемо скористатися печаткою XI ст., на одному боці якої зображено святого Деметра, на іншому боці читаємо надпис: «Боже допоможи Феофілактору єпископу турків (=мадярів)» [30, 54-55]. Угорський вождь невдовзі помер і це пригальмувало темпи хрещення, однак не припинило. Таким чином, християнська віра, причому східного, грецького обряду, пустила коріння у середовищі придворної еліти вождя Дюли. Дюла проявив себе справжнім християнином. Свідченням цього може послужити випадок звільнення ним візантійських полонених, захоплених угорцями у попередніх походах [25,47,83].

Інше політичне утворення угорців очолював вождь Айтонь (Ajtony). Про нього історія розпоряджається скупими даними. Відомо, що Айтонь прийняв християнство на півстоліття пізніше від Дюли, між 1010-1020 рр. Він перевершив Дюлу тим, що започаткував заснування монастирів та єпархій місіонерського значення. Звичайно, знову ж таки мова іде про християнство східного, візантійського зразка.

Часто місце перебування Дюли визначають за інформацією легенди Гелерта, ототожнюючи його з Марошваром (Marosvár) Айтоня. Легенда говорить про Айтоня, що той «здобув владу від греків і у Марошварі збудував монастир на честь Іоана Хрестителя, поселив сюди грецьких монахів із ігуменом, за їх законами і обрядами» [30,56;21]. За звичаєм закріпилася практика, що пізніше цих монахів переселили до монастиря Оросламоша (Oroszlámos). Отже, єпископ Гелерт (Gellért püspök) отримав таке єпископство, попередником якого був монастир грецького обряду, територія єпископства межувала із нижнім Дунаєм, із згаданим вище єпископством. За легендою Айтонь «охрещений за грецьким обрядом у місті Відін...».

Айтоня за „Хронікою в картинах” названо «Kean dux bulgarorum et velavogum». Саме так його називають й інші хроніки та давня геста [40,1.531;20,23]. Анонім короля Бейли, посилаючись на велику легенду Гелерта, називає його ім'я. Існують думки, за якими Айтонь був членом князівської родини, які мали право носити титул «дюли». За цією теорією він був суперником Іштвана згідно права старшинства. Однак, його виступ проти вже короля Іштвана інформація відносно пізнішого походження. За

Д. Паулером це відбулося 1028 р., але ймовірно, що це насправді сталося до 1022 р. Якщо взяти до уваги припущення Аноніма, за яким Айтонь, нащадок Глада, прийшов із Відіна і за допомогою «кунів» здобув території між річками Марош і Дунаєм [21].

За Анонімом ще у часи вождів проти Глада виступили Кадоча, Зуард, Бойт і напали на його замки – Оршову та Кеву: протистояння завершилося поразкою Глада [40,1.91]. Слід зазначити, що розповідь Аноніма нагадує похід короля Іштвана у союзі з візантійським імператором Василієм II проти болгар між 1014–1018 рр. Подія, яку, у всякому випадку, слід датувати до 1019 р. Тоді у знак успішного закінчення болгарської війни імператор Василій II після короткочасного перебування в Афінах у Константинополі триумфально святкував перемогу [30,66;4,163]. Заповідомленням джерел загони Іштвана просунулися вглиб долини Морави, досягли міста Цесарії (Скоп'є) і взяли участь у битві за місто [33,90;14,152;21].

За часів короля Калмана до нас дійшла грамота грецькою мовою, переписана 1109 р, у якій мова йде про те, що король Іштван у Веспремі заснував жіночий монастир на честь Божої матері і надав йому значні привілеї. Перші рядки грамоти наступні: «Я, Іштван, християнин, король усієї Мадярщини, створивши, організувавши і впорядкувавши веспремський єпархіальний монастир пресвятої матері богородиці...». Переписувач грамоти за часів Калмана оригінал грецькою мовою приписує самому Іштвану. Звісно, що документ могла створити людина із королівського оточення, яка мала бути близька до церкви і безперечно грецького віросповідання, бо термінологія документу відповідає візантійській церковній практиці, мова написання схожа із мовою візантійських грамот, – як стверджує Дюла Моравчик [33,90;30,59;21].

Слід за дослідниками угорської історії припускаємо, що король Іштван був байдужим до сповідання грецької віри в Угорщині [7,4], керувався виключно державними інтересами при заснуванні монастирів. Свого сина, Імре, одружив він із грецькою герцогинею. Смерть сина стала особистою трагедією для короля [7,4]. За угорськими легендами король Іштван заснував в Єрусалимі монастир, в Константинополі дім для паломників і побудував чудову церкву [30,59]. Він, хто у боротьбі за владу ні від чого не боявся і за звичаями родини, передав владу своєму першому сину, перед смертю не мав іншого виходу, як передати спадкоємство своєму племіннику «венетянському» Петру. Петро був сином венетянського дожи, формально підданим Візантії. Коли Петро отримав угорську корону не змів зламати опір повстанців і запропонував корону німецькому імператору [42].

Висланий Іштваном рід Вазула (Vazul), знайшов притулок у київського князя. Андрій I (1046–1060) був похрещений у Києві, і одружений із донькою київського князя Ярослава Анастасією. Він був послідовником грецького обряду. Через Ярослава налагодив дружні відносини із візантійськими імператорами – Константаном Мономахом (1042–1055) та Ісаком Коменосом (1057–1059). Коли Андрій I у 1047 р. зайняв угорський престол від

Константина Мономаха отримав ту чудову корону, яку наприкінці XIX ст. знайшли у Нітраіванці (Nyitraivánkán) [7,4-5;30,60-66]. З іменем короля Андрія I можемо пов'язати згаданий у листі папи Гонорія III (1216–1227) Вишеградський Свято-андріївський монастир і поселення монахів-василіан на півострові Тігань (Tihany) [30,60-61]. Король Гейза I (1074–1077) був одружений із племінницею візантійського імператора Сунаденою, і отримав саме ту корону, яка стала нижньою частиною священної корони [7,5;30,68-69].

Рух монахів Ключі Х–ХІ ст. був спрямований на реформування західної церкви, ґрунтувався на посиленні вчення про примат Римського святого столу і це викликало невдоволення з боку отців грецької церкви. Напруження між латинським та грецьким духовенством із-за браку тактовності призвели у 1054 р. до відомого розриву церков, який насправді означав взаємне прокляття папи римського та константинопольського патріарха [4,216-219;35,267-268]. Римське уявлення, засноване на григоріанських ідеях, що відстоювало примат Риму і celibat священиків, послідовно заперечувало світську інвеституру, із значним запізнення отримало вияв і в територіальних церквах німецьких земель та в Угорщині. Можливо король Ласло Святий (1077–1095) для протидії німецького впливу зміг визнати папський васалітет [13,1.442;16,1.20-26].

Однак, законодавчі документи [45] і на їх основі здійснювана політика короля, навпаки, подають картину існування і діяльності угорської церкви на зразок поняттям і практики грецького обряду. Ця картина віддзеркалює архаїчне грецьке уявлення про визначення тривалості великого посту. Адже, великий піст у них починався не у «попільну середу», а за тиждень до цього у понеділок, тобто тривав не шість, а сім тижнів. Разом з цим, як засвідчують рішення Саболчського (1092) та Естергомського (1104) церковних соборів, священикам грецького обряду дозволялося одружуватися [30,63-64]. Ідеї західної церкви, григоріанства стали укорінюватися і набувати значимості тільки за наступника Ласло, короля Калмана (1095–1116) і за його особливого ставлення до цього [13,2.45;16,1.31].

Апостольський титул угорських королів з самого початку був рівноцінним із практикою світської інвеститури в Угорщині, який пізніше, за сприяння короля Сигізмунда (Жігмонда, 1387–1435), був затверджений на соборі в Констанці. Апостольський титул залюбки вживали навіть правителі Габсбурзької династії.

В XI ст. рід Вазулів підтримував дружні стосунки із візантійським двором. Взаємовідносини такого характеру збереглися і у наступні часи. Однак, у XII ст. грецька імперія бачила в угорській короні свого суперника відносно впливу на території Придунав'я. Внаслідок традиційної антинімецької позиції Угорщини між двома державами дійшло до сутички саме тоді, як візантійський імператор Мануїл Комненос (1143–1180) одружився із родичкою німецького імператора Конрада III Бертою фон Шульцбах [4,268;35,300]. Угорщина потрапила під значний німецько-

візантійський вплив, стала союзницею норманів, французів і не в останню чергу папства. Мануїл, внук Ласло Святого, сподівався, що подібно до Юстиніана зможе здійснити ідею «Revonatio Imperii». Привернувшись на свій бік угорських королів Ласло II (1162) і Іштвана IV (1163), за правління яких у країні карбували монети візантійського зразка [30,102]. Їх наступник Іштван III (1161–1172), будучи під впливом архієпископа Лукача, відмовився допомогти Мануїлу. Здобути мир від візантійського імператора зміг тільки через одруження королевича Бейли (брата Іштвана) із дочкою Мануїла, Марією. Бейла, як наречений Марії, відбув до Константинополя.

Мануїл з обіцянкою відтворення єдності віри попросив від папи корону [4,274;35,310], хоч не зміг легко відмовитися від впливу на Угорщину. Він неодноразово організував і проводив походи на угорські території, спочатку на захист інтересів вигнаного Іштвана IV, а потім від імені герцога Бейли, який був заручником у Візантії. Під час одного із таких походів (1164) противники зустрілися поблизу Зімоня. Стосовно цього Кіннамос (Kinnamosz) писав наступне: «Коли імператор вступив на гунські (=мадярські) землі, тамтешнє населення вийшло на його зустріч, духівництво, що було вдягнене у вовняні штоли, в руках тримали святе євангеліє, ... народні маси ... вітали імператора пісню схожою на нашу» [33,220;30,61]. Незважаючи на триумфальне прибуття Мануїла до Угорщини його тактична поразка біля Зімоня для угорців означала перемогу [37,410]. Наведене повідомлення Кіннамоса дає можливість допускати існування церкви грецького обряду. Це отримало підтвердження і в листі папи Інокентія III (1198–1216) від 1204 р., у якому він висловив думку про необхідність об'єднання грецьких церков Угорщини у єдину єпархію [13,2.429;30,61].

Стосунки династії Арпадів та візантійських імператорів у XII ст. проявлялися через найрізноманітніші відносини, у тому числі і родинні. Відомо, зокрема, що дочка Ласло Святого, Пріска (Пірошка) стала дружиною Іоана Комненоса (1118–1143), у них народився син Мануїл. Дружина короля Іштвана IV також була візантійською принцесою. Грецьких дружини мали сини Калмана, Борис і Гейза, брат Бейли III. Свою дочку Бейла III видав заміж за візантійського імператора Ісака Ангелоса (1185–1195 і 1204), і в якості приданого віддав шойно завойовані території між Белгаром і Софією [7,6;30,72;27,9].

Отже, на основі доступних документів, повідомлень візантійських істориків та вже напрацьованого угорською історіографією матеріалу можемо констатувати, що до кінця XII ст. угорські королі династії Арпада симпатизували із грецьким (східним) обрядом християнства, деякі королі були охрещені за цими обрядами (наприклад Андрій I). Східне християнство домінувало не тільки в оточенні короля, але і в інших прошарках угорського суспільства. На протязі розгляданого періоду знаємо про заснування на території Угорщини ряду грецьких монастирів. Симпатії до грецької церкви у зовнішній політиці королів Угорщини проявилися через активні

відносини із Візантійським двором та великокняжим двором Київської Русі. На жаль, про стосунки угорських королів із князями Київської Русі в угорській історичній науці обмаль ґрунтовних досліджень. Цікаво і те, що на протязі X–XII ст. угорські вожді (королі) починають все більшого значення надавати західному напрямку зовнішньополітичної діяльності. Це проявилось у 973 р., коли угорці були присутні на імперських зборах Квілімбурзі, та, звичайно, при коронації Іштвана у 1000 р. (або 1001 р.). Візантійська орієнтація залишалася бути актуальною і в подальшому.

1. BELLAGH Aladár. Voltak-e a magyarok a görögkeleti egyház hívei a X. században? // Történelmi szemle. – 1914. – P.313-319.
2. BENDEFY László. Kunmagyaria. A kaukázusi magyarság története. – Budapest, 1941. – P.124.
3. BENDEFY László. A magyarság kanknzusi őshazája. – Budapest, 1942. – P.509.
4. BRÉHIER Louis. Vie et mort de Byzance. – Paris, 1969(2). – P.628.
5. CZEGLÉDI Károly. A IX. századi magyar történelem fő kérdései // Magyar Nyelv. – 1945. – P.33-55.
6. CZEGLÉDI Károly. A magyarság Dél-Oroszországban //A magyarság őstörténete, Szerk.: LIGETI Lajos. – Budapest, 1943. – P.100-122.
7. id. DARKÓ Jenő. Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts. – Weimar, 1933. – P.56.
8. id. DARKÓ Jenő. Népe sségi mozgalmak Erdélyben és környékén a középkorban. – Debrecen, 1938. – P.71.
9. DOELGER Franz. Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, 1-5 kötet. – München – Berlin, 1925-65. – P.105, 108, 77, 165, 138.
10. DEÉR József. A IX. századi magyar történet időrendjéhez // Századok. – 1945-46. – P.79-80, 3-20.
11. DUCÉLLIER A. Les sources byzantines et l'apparition des Hongrois en Europe. – Études Finno-Uogriennes, 1964. – P.29-53.
12. DVORNIK F. Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle. – Prague, 1926. – P.360.
13. FEJÉR, Georgius. Codex diplomaticus Hungariae, ecclesiasticus ac civilis, I-IX. kötet. – Budae, 1829. – P.44.
14. FEHÉR Géza. Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V–XL Jahrhunderten. – Pécs, 1921. – P.190.
15. FEHÉR Géza. Zur geschichte der Steppenvölker von Südrussland // Studia Slavica. – 1959. – P.257-326.
16. FRANKÓI Vilmos. Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal. I–III. kötet. – Budapest, 1901. – P.404, 489, 567.
17. GOMBOS F. Albin. Catalogus Fontium Historiae Hungaricae. – Budapest, 1938. – P.811, 813-1715, 1715-2671.
18. GREGOIRE Henrié. Le nom et l'origine des Hongrois // Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft. – 1937. – P.91, 630-642.

19. GYÓNI Mátyás. Kalizok, kazárok, kabarok, magyarok // Magyar Nyelv. – 1938. – P.86-96.
20. GYÖRFFY György. Tanulmányok a magyar állam eredetéről. – Budapest, 1959. – P.168.
21. GYÖRFFY György. István király és műve. – Budapest: Gondolat, 1977. – P.667.
22. HODINKA Antal. Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. – Budapest, 1916. – P.510.
23. KARÁCSONYI János. Szent István király oklevelei és a Sylvester-bulla. – Budapest, 1891. – P.223.
24. KARÁCSONYI János. Mi köze a görög egyháznak a magyarok megtéréséhez // Katholikus Szemle. – 1900. – № 4. – P. 306-310.
25. KRISTÓ Gyula. Magyarország története. 895-1301. – Budapest: Osiris, 2006. – P.316.
26. MÁLYUSZ Elemér. Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. – Budapest, 1971. – P.398.
27. MORAVCSIK Gyula. Szent László leánya és a bizánci Pantokrator monostor. – Budapest, 1923. – P.84.
28. MORAVCSIK Gyula. Muageris király // Magyar Nyelv. – 1927. – P.23, 258-27.
29. MORAVCSIK Gyula. Az onogurok történetéhez // Magyar Nyelv. – 1930. – P.26, 4-18, 89-109.
30. MORAVCSIK Gyula. Bizánc és a magyarság. – Budapest, 1953. – P.19.
31. MORAVCSIK Gyula. Byzantinische Mission im Kreise der Türkvölker an der Nordküste des Schwarzen Meeres // Thirteenth International Congress of Byzantines Studte.s, – Oxford, 1966. – P.13-28.
32. MORAVCSIK Gyula. Hungary and Byzantium in the Middle Ages // The Cambridge Medieval History. –IV. The Byzantine Empire. Part I, Byzantium and its Neighbours. – Cambridge, 1966. – P.566-592.
33. MORAVCSIK Gyula. Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai. – Budapest, 1984. – P.363.
34. NÉMETH Gyula. A honfoglaló magyarság kialakulása. – Budapest, 1930. – P.350.
35. OSTROGORSKY Georg. Geschichte des byzantinischen Staates. – München, 1952 (2). – P.496.
36. PAPP György. A magyarság és a bizánci kereszténység kapcsolatának kezdetei. – Nyíregyháza, 1938. – P.63.
37. PAULER Gyula. A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. – I-II.köt. – Budapest, 1899. – P.667-790.
38. PAULER Gyula – SZILÁGYI Sándor szerk. A magyar honfoglalás kútfői. – Budapest, 1900. – P. 877.
39. PAULER Gyula. A magyar nemzet története Széni Istvánig. – Budapest, 1900. – P.276.

40. SZENTPÉTERY Emericus. Scriptores rerwn Ilitngariairwu. – I-II. köt. – Budapest, 1938. – P.553, 681.
41. THALLÓCZY Lajos. Adalékok az ó-hit történetéhez Magyarországon // Bizáncok. – 1896. – P.199-206.
42. TÓTH Zoltán. A Hartvik-legenda kritikájához. – Budapest, 1942. – P.130.
43. VÁCZY Péter. Magyarország kereszténysége a honfoglalás korában // Emlékkönyv Széni István halálának kilencszázadik évfordulójára, szerk.: BERHDI Justinián. – I. köt. – Budapest, 1938. – P.216-265.
44. VAJAY Szabolcs. Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862-993). – Mainz, 1968. – P.173.
45. ZÁVODSZKY Levente. A Szent. István, Szént László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. – Budapest, 1904. – P.215.

RESUMEE

Gergely Barandy (Budapest, Ungarn) DIE BEZIEHUNGEN UNGARISCHEN MIT DEM GRIECHISCHEN KIERCHEN BIS 1196 JAHRE

Der Autor konstatieren, daß bis 1196 Jahre die Außenpolitik ungarischen Königen abhängen von verbindungen mit des oströmischen Reiches. Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der des X - XII. Jahrhunderts entwickeln sehr aktiv. Am des Territorium Ungarischen die Könige war griechischen Klöstern geründen.